

Informe per la declaració de

MOLI ANDALUSÍ DE RODA VERTICAL A L'AVINGUDA BLONDEL DE LLEIDA

Com a Bé Cultural d'Interès Local

segons l'article 17.2 de la Llei LPCC 9/1993 del 30 de setembre.

MOLÍ DE RODA VERTICAL A L'AVINGUDA BLONDEL, 96 DE LLEIDA

Segles XI-XIII

1. Preàmbul.

L'objectiu d'aquest document és aportar la informació necessària i justificativa per tal que les restes d'aquest molí i els elements de funcionament que l'acompanyen sigui declarat Be Cultural d'Interès Local en la tipologia de jaciment arqueològic i pugui gaudir del reconeixement i la protecció patrimonial adient a la seva importància dins de la història de la ciutat.

Aquest element localitzat a l'any 2002 en el transcurs de l'excavació arqueològica del solar ha resultat ser un dels pocs exemples que es conserven a Catalunya d'aquest tipus de molí, emplaçats generalment a la llera del riu.

L'activitat que es duia a terme al seu interior representa un dels pilars econòmics de la societat d'aquella època i és per aquesta raó que molts d'aquest havien estat propietat dels ordes religiosos.

La particularitat d'aquest molí és que ens emplaça a un moment anterior, es a dir a la Lleida andalusina, que és quan es construeix, constituint per aquesta raó el molí més antic dins de la ciutat.

2. Localització.

Les restes d'aquest molí van aparèixer a l'interior d'un solar on s'havia enderrocar l'antic convent dels Mercedaris, als actuals números 94- 96 de l'Avinguda Blondel.

En aquest mateix solar i de cronologia posterior existeix un altre element inclòs a l'inventari de patrimoni Arquitectònic de Catalunya, es tracta de un tram de la muralla feudal, construïda al segle XIV, i amb categoria de Be Cultural d'Interès Nacional.

Localització del solar a la ciutat de Lleida.

Ubicació del solar amb indicació del tram de la muralla feudal.

Fitxa tècnica:

Coordenades UTM (31 ETRS89) x: 301.871 y: 4609410 a Lleida.

Es troba urbanísticament en SU (Sòl urbà consolidat) i clau 1C – Zona de Centre Comercial.

La referència cadastral es 1996809CG0019F.

Propietat particular.

En data de 13/10/2021 s'aprova el Pla de millora urbana per ordenació de volums i façanes del solar situat a l'avinguda de Blondel 94 i el carrer Sant Antoni 33 per a un edifici comercial, d'oficines i habitatges, (exp. 2020/071906/L), que recull en àmbit urbanístic l'ordenació volumètrica de la proposta d'un nou edifici comercial i residencial que respecta i integra el bé cultural que disposa a la seva planta baixa/semisoterrani de manera que sigui visitable.

3. Elements que conformen el bé.

Aquest molí consta de diferents parts funcionals que es troben excavades parcial o totalment.

- a) Edifici. Es tracta d'una construcció sòlida de planta trapezoidal que ocupa una superfície aproximada de 80 metres quadrats caracteritzat per tenir dos extrems en forma de cunya per tal de suportar les envestides del riu (tallamar), una construcció que recorda els pilars de pont que trobem als rius, amb la única diferència que aquests no son massissos. Com es pot

entendre l'orientació d'aquesta estructura està en concordança amb el corrent del riu, es a dir nord-est, sud-est. Les parets arriben a un gruix de 85 cm gràcies a emprar doble filada de blocs de pedra, lligats amb morter de calç i graves. L'alçada conservada de les parets varia segons la zona i sobre tot als efectes que han produït les construccions posteriors, però gràcies a un sondeig realitzat a la banda sud-oest s'ha constatat 3.20 metres conservats. Aquest element es troba totalment excavat.

- b) Bassa de contenció. Aquest element va entrar en funcionament en una segona fase de remodelació del molí. Es tracta d'un receptacle, de dimensions, ara per ara desconegudes que tenia la funció de regular el flux d'aigua que passava a la zona de la roda vertical. Identificat gràcies a una zona pavimentada amb lloses, no està totalment delimitat a manca de finalització de la excavació.
- c) Canal d'alimentació i desguàs. Canal que dona continuïtat a la zona pavimentada de la Bassa, es tracta d'una conducció feta amb grans lloses de pedra sorrenca de 1.20 per 0.70 metres en el fons flanquejada per dos murs fets de grans blocs rectangulars. Es tracta d'un ramal de la sèquia, que portava l'aigua a la roda del molí i després tornava a desaiguar a la sèquia principal, que alimentava més molins i peixeres. Aquest canal es coneix parcialment ja que durant l'excavació es va veure que es perllongava sota rebliments que no es van excavar i per tant, cal tenir en compte que cal finalitzar la delimitació.

4. Context històric.

Aquest molí està enclavat a l'actual barri de St. Antoni, barri que no sempre ha format part sempre de la ciutat antiga, ja que els seus límits al s. XII no anaven més enllà del Peu del Romeu. Amb el pas del temps, però, s'anirà formant un raval fora muralles que s'anomenarà "*el barri nou de Sent Lorenç*", amb una via principal que el dividia en dos i es dirigia al castell de Gardeny, anomenada fins a finals del s. XIV "*carrer del Barri nou*".

El recinte emmurallat del barri de St. Antoni es començà a bastir a partir de mitjans del s. XIV, quan les disputes entre els monarques castellans Pere I el Cruel i Enric de Trastàmara, aquest últim col·ligat amb Pere el Cerimoniós, van obligar a fortificar el barri nou per protegir millor el raval. Per dur a terme les obres, aquest últim, el 7 de juny de 1366, va encarregar al noble cavaller Guillem de Guimerà el redreçament de les fortificacions del castell de la Suda, la reparació de les muralles velles i la construcció d'altres de noves que incloguessin els ravals exteriors.

Les notícies més concretes i abundants que procedeixen d'aquest lloc daten sobre tot a partir de la presència del convent Mercedari, traslladat aquí des de l'antiga ubicació a la plaça de la Bladeria Vella, on des de 1761 s'alça la Catedral Nova.

Seran molt pocs els anys en que es desenvoluparà l'obra mercedària en aquest indret ja que es veu afectat com tota la resta de convents, monestirs, congregacions i col·legis religiosos pel real decret de l'onze d'octubre de 1835 conegut com Desamortització dels bens Eclesiàstics promoguda per Mendizàbal.

50 anys més tard, l'església es restaurada i retornat el convent als seus antics propietaris.

Després aquest convent serà ocupat successivament per societats d'instrucció i posteriorment polítiques. Un exemple d'aquests darrers usos es va descobrir durant l'excavació amb la troballa casual d'un amagatall d'armes republicanes enterrat al pati del que havia estat el convent. Aquest "zulo" que restà oblidat fins la primavera de l'any 2002 comptava amb gran quantitat de munició en bon estat.

La força energètica del riu Segre, que té avui en dia amb un cabal mitjà de 100 m³ per segon, era molt més temible en èpoques remotes, i era capaç d'alimentar tota una sèrie de molins situats a dreta i esquerra de la seva llera.

Les primeres notícies documentals que tenim sobre molins a Lleida o els seus voltants s'inicien poc temps després de la conquesta cristiana al 1149. Es tracta de cessions que el comte de Barcelona fa a diferents personatges de la ciutat com per exemple a Guillem de Basella a qui en el mateix any de la conquesta el comte rei li atorgà un cens per un molí situat a la parròquia de Sant Joan. (LLADONOSA 1972: 132)

Quatre anys després, al 1153, al Cartulari de Gardeny és recull una donació en vida de Mir de Renyer i la seva muller de la 10 part de la producció d'un molí als templers de Gardeny, i un cop mort les armes, cavall i el cos.

Una mica més endavant en el temps, un document de venda datat al 1166, parla d'un lloc proper al Cellarium Regis (prop del Almudí) que afronta al sud amb la sèquia que va als molins de Willelmi Raimundi, a occident amb el carrer del abeurador i al nord amb el camí que va a Gardeny.

Aquests molins ben be podrien ser els que posseïren la casa de Montcada i que son mencionats en un conveni entre aquests i els templers sobre la sèquia de Alcarràs.

I ja al 1202 s'enregistra la venda perpètua d'uns molins a Lleyda per el preu de mil morabatins, atorgada per Ramon de Montcada en favor dels Templers.

El fet que trobem registres documentals sobre cessions i compravendes relacionades amb molins de la ciutat de Lleida, de en dates tant properes a la conquesta cristiana, ens fa pensar que moltes d'aquestes instal·lacions productives ja estaven presents a la ciutat abans de l'arribada de les comptes catalans.

5. Normativa.

La declaració d'un bé cultural d'interès local comporta l'aplicació immediata del règim jurídic establert per la Llei de Patrimoni Cultural Català 9/1993 de 30 de Setembre.

La protecció urbanística d'aquest bé constitueix una norma addicional d'acord amb l'art. 39 de la LPCC.

Llei 9 / 1993, de 30 de setembre, del Patrimoni Cultural Català. DOGC Núm. 1087, 11.10.1993.

TITOL primer

Categories de protecció del patrimoni cultural

CAPÍTOL I

Bens culturals d'interès nacional

Article 17

Catalogació de béns immobles

- 1 *La catalogació de béns immobles s'efectua mitjançant llur declaració com a béns culturals d'interès local.*
- 2 *La competència per a la declaració de béns d'interès local correspon al ple de l'ajuntament, en els municipis de més de cinc mil habitants, i al ple del consell comarcal, en els municipis de fins a cinc mil habitants. La declaració s'ha de dur a terme amb la tramitació prèvia de l'expedient administratiu corresponent, en el qual ha de constar l'informe favorable d'un tècnic en patrimoni cultural.*
- 3 *L'acord de declaració d'un bé cultural d'interès local ha d'ésser comunicat al Departament de Cultura, perquè en faci la inscripció en el Catàleg del Patrimoni Cultural Català.*
- 4 *La declaració d'un bé cultural d'interès local únicament es pot deixar sense efecte si es segueix el mateix procediment prescrit per a la declaració i amb l'informe favorable previ del Departament de Cultura.*

TITOL SEGON

Protecció del patrimoni cultural català

CAPÍTOL I

Règim comú dels béns mobles i immobles

SECCIÓ PRIMERA

Règim aplicable a tots els béns integrants del patrimoni cultural català

Article 21

Deure de conservació

- 1 *Tots els béns integrants del patrimoni cultural català han d'ésser conservats per llurs propietaris, titulars d'altres drets reals i posseïdors. Es poden establir per reglament procediments per a l'esporgada i l'eliminació de determinades classes de béns, si no han estat declarats d'interès nacional ni han estat catalogats.*
- 2 *Les persones referides en l'apartat 1 han de facilitar informació sobre l'estat dels béns i sobre llur utilització, si els ho demana l'Administració.*

Article 22

Subhastes

L'administració de la Generalitat pot exercir els drets de tempteig i retracte sobre qualsevol bé integrant del patrimoni cultural català que se subhasti a Catalunya. A aquest efecte, els subhastadors han de notificar al Departament de Cultura, amb l'antelació que sigui fixada per reglament, les subhastes que afectin els esmentats béns. La Generalitat pot exercir aquests drets en benefici d'una altra entitat pública o d'una entitat privada sense finalitat de lucre.

Article 23

Suspensió d'intervencions

- 1 *El Departament de Cultura pot impedir qualsevol obra o intervenció en béns integrants del patrimoni cultural no declarats d'interès nacional. A aquest efecte, ha de requerir l'ajuntament corresponent perquè adopti les mesures necessàries per a l'efectivitat de la suspensió i, si aquest no ho fa, pot adoptar-les subsidiàriament. El Departament de Cultura, amb l'informe previ de l'ajuntament ha de resoldre en el termini de dos mesos a favor de la continuació de l'obra o la intervenció suspesa o a favor de la incoació d'expedient de declaració de bé cultural d'interès nacional.*
- 2 *Per tal de preservar els valors culturals d'un bé immoble, els ajuntaments poden suspendre la tramitació de la concessió d'una llicència d'obres i sol·licitat al Departament de Cultura la incoació d'un expedient de declaració de bé cultural d'interès nacional.*

Article 24

Exportació

L'exportació o expedició dels béns integrants del patrimoni cultural català es regeix per la legislació de l'Estat o de la Comunitat Europea.

SECCIÓ SEGONA

Règim aplicable als béns culturals d'interès nacional i als béns catalogats.

Article 25

Deure de preservació i manteniment

- 1 *Els propietaris, titulars d'altres drets reals i posseïdors de béns culturals d'interès nacional o béns catalogats els han de preservar i mantenir per assegurar la integritat de llur valor cultural. L'ús a què es destinin aquests béns ha de garantir-ne sempre la conservació.*
- 2 *Els béns culturals d'interès nacional i els béns catalogats no poden ésser destruïts.*
- 3 *Els propietaris, titulars d'altres drets reals i posseïdors de béns culturals d'interès nacional o béns catalogats han de permetre l'accés dels especialistes als dits béns, per tal que puguin estudiar-los i catalogar-los convenientment.*

Article 26

Drets de tempteig i de retracte

- 1 *L'Administració de la Generalitat pot exercir el dret de tempteig sobre les transmissions oneroses de la propietat o de qualsevol dret real sobre els béns culturals d'interès nacional o sobre els béns catalogats. Els consells comarcals i els ajuntaments poden exercir subsidiàriament el mateix dret respecte dels immobles d'interès nacional. Els propietaris o titulars de drets reals sobre béns culturals d'interès nacional han de notificar fefaentment al Departament de Cultura llur intenció de transmetre els béns o els drets, i han d'indicar-ne el preu, les condicions de la transmissió i la identitat de l'adquirent. Si la transmissió afecta un bé immoble, el Departament de Cultura ho ha de comunicar al consell comarcal i a l'ajuntament corresponents.*
- 2 *En el termini de dos mesos a comptar des de la notificació a que es refereix l'apartat 1, l'Administració de la Generalitat, i subsidiàriament els consells comarcals i els ajuntaments, poden exercir el dret de retracte, en els mateixos termes establerts per al dret de tempteig. El dret de tempteig es pot exercir en benefici d'altres institucions públiques o d'entitats privades sense ànim de lucre, en les condicions que en cada cas siguin establertes.*
- 3 *Si la transmissió a què es refereix l'apartat 1 no es notifica o no es formalitza en les condicions notificades, l'Administració de la Generalitat, i subsidiàriament els consells comarcals i els ajuntaments, poden exercir el dret de retracte, en els mateixos termes establerts per al dret de tempteig, en el termini de dos mesos a comptar des del moment en què la Generalitat tingui coneixement fefaent de la transmissió.*

- 4 *El que estableix aquest article no és aplicable no és aplicable als immobles integrants de conjunts històrics que no tinguin la condició de monuments ni als immobles inclosos en entorns de protecció.*
- 5 *Els drets de tempteig i retracte poden ésser exercits pels consells comarcals i els ajuntaments, respecte als immobles catalogats, en els mateixos termes que estableixen els apartats anteriors. En cas de concurrència, és preferent el dret de l'ajuntament. Els propietaris o titulars d'altres drets reals sobre immobles catalogats han de notificar-ne les transmissions a l'ajuntament i al consell comarcal en els termes que estableix aquest article.*
- 6 *L'Administració de l'Estat pot exercir el dret d'adquisició preferent que la legislació estatal li reconeix respecte del que estableix aquest article.*

Article 27

Escriptures públiques

Per a la formalització d'escriptures públiques d'adquisició de béns culturals d'interès nacional o de béns catalogats o de transmissió de drets reals sobre aquests béns, s'ha d'acreditar prèviament el compliment del que estableix l'article 26. Aquesta acreditació també és necessària per a la inscripció dels títols corresponents.

Article 28

Limitacions a la transmissió

- 1 *Els béns culturals d'interès nacional i els béns catalogats que són propietat de la Generalitat o de les administracions locals de Catalunya són imprescriptibles i inalienables, llevat de les transmissions que es puguin efectuar entre administracions.*
- 2 *La transmissió dels béns de les institucions eclesiàstiques es regeix per la legislació estatal.*

CAPÍTOL II

Règim de protecció dels béns immobles

SECCIÓ SEGONA

Règim aplicable a tots els béns immobles catalogats

Article 39

Règim de protecció

La declaració d'un immoble com a bé cultural d'interès local comporta l'aplicació immediata del règim jurídic que aquesta Llei estableix per als béns catalogats.

Qualsevol norma addicional de protecció d'aquests béns s'ha d'establir mitjançant els instruments determinats per la legislació urbanística.

El Codi tècnic de l'edificació (CTE) en l'art. 2, Àmbit d'aplicació, especifica en relació a les intervencions en edificis protegits el següent:

1. A les obres d'ampliació, modificació, reforma o rehabilitació que es realitzin als edificis existents, sempre que aquestes obres siguin compatibles amb la naturalesa de la intervenció i amb el grau de protecció que puguin tenir els edificis afectats que la possible incompatibilitat d'aplicació s'ha de justificar en el projecte i compensar-se amb mesures alternatives que siguin tècnica i econòmicament viables El CTE entén per obres de rehabilitació aquelles que tenen com a objecte:

- L'adequació estructural i l'adequació funcional

- La remodelació d'un edifici amb habitatges on es modifiqui la superfície destinada a habitatge o es modifiqui el seu nombre o la remodelació d'un edifici per a la creació d'habitatge.

2. Si hi ha canvi d'ús.

CAPÍTOL IV

Normes específiques de protecció del patrimoni arqueològic.

Article 46

Concepte de patrimoni arqueològic i règims de protecció

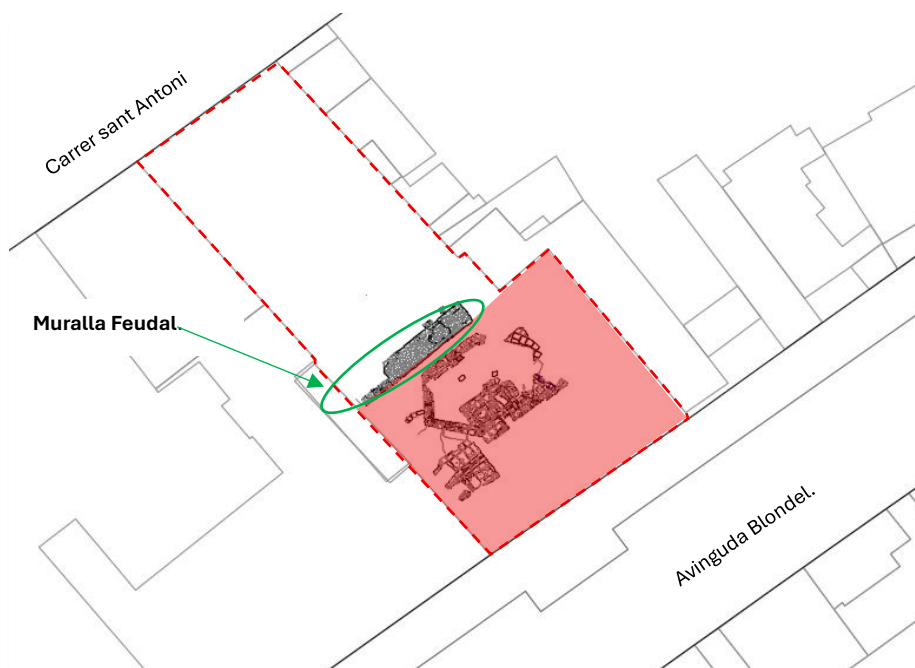
-1 Els béns mobles i immobles de caràcter històric per a l'estudi dels quals cal utilitzar metodologia arqueològica integren el patrimoni arqueològic català. També l'integren els elements geològics i paleontològics relacionats amb l'ésser humà i amb els seus orígens i antecedents.

-2 La protecció dels béns a què es refereix l'apartat 1 s'estableix mitjançant llur declaració com a béns culturals d'interès nacional o mitjançant llur catalogació i, en tot cas, amb l'aplicació de les regles específiques d'aquest capítol.

-3 En la tramitació de projectes d'obres, d'instal·lacions o d'activitats que s'hagin de sotmetre al procediment d'avaluació d'impacte ambiental i que afectin béns integrants del patrimoni arqueològic, s'ha de sol·licitar informe al Departament de Cultura.

6. Àmbits de Protecció i Aspectes del bé.

L'àmbit afectat per aquesta declaració compren el sector situat fora de la muralla feudal i el límit de la parcel·la per les bandes est, oest i sud, tenint en compte que dins d'aquest espai hi ha zones encara no excavades on es probable que es conservin parts dels elements descrits que integren el bé. (veure imatge annexa)

Amb fons vermell, àmbit de protecció del bé.

Imatge zenital corresponent a octubre de 2017.

Aquest molí representa un testimoni únic a la ciutat tant per la seva tipologia com per la seva antiguitat. A través d'ell es pot resseguir una de les principals indústries que caracteritzaren el desenvolupament econòmic a la edat mitjana.

Les transformacions que ha patit el curs del riu i que expliquen la morfologia i diferencia entre l'ocupació urbana en les èpoques antiga, medieval i moderna.

El bé actualment es troba en **bon estat de conservació**, en la part que esta excavada, pendent de fer unes altres actuacions als costats propers a les edificacions existents.

7. Nivell de Protecció.

El nivell de protecció que ha de correspondre als elements descrits al tercer apartat d'aquest informe és del tipus **1 integral**, segons es descriu al Catàleg de Bens a Protegir, aprovat inicialment l'octubre de 2023.

La resta d'elements que es trobin dins de l'àrea delimitada i no corresponguin cronològica o funcionalment amb l'ús del molí hauran de ser tractats com a restes arqueològiques i per tant un cop feta la documentació es notificaran els resultats a la delegació de Cultura per prendre les mesures que estimin convenients com es determina al Catàleg de Bens a Protegir de 2023 nivell **3 Parcial**.

8. Tipus d'intervenció admeses:

Les intervencions que es duguin a terme en aquest àmbit han d'anar encaminades a la recuperació, restauració, manteniment i difusió del bé.

En terme general i com és d'aplicació a tots els bens inclosos a la categoria de BCIL

- Les intervencions han de respectar i salvaguardar els valors dels elements o conjunts que han motivat la inclusió en el catàleg, sens perjudici que pugui ser autoritzat l'ús d'elements, tècniques i materials contemporanis per a l'adaptació millor del bé al seu ús.
- Els béns protegits no podran ser enderrocats o desmuntats sense el tràmit de descatalogació.
- Es poden eliminar parts i elements si això comporta una millor interpretació històrica. En aquest cas s'haurà de documentar les restes que hagin de ser eliminades.
- Es poden restituir elements perduts que millorin la interpretació visual del funcionament original.
- S'han de conservar les característiques més remarcables del bé.
- Han de prevaldre criteris de conjunt, tenint en compte els edificis veïns, els espais urbans adjacents i el tractament paisatgístic de l'entorn.

De forma específica en aquest bé seran admeses:

- Excavacions. Per completar la identificació dels elements a protegir a les parts en que no s'han completat aquests treballs.
- Retirada d'elements que interfereixen en la comprensió de l'estructura. En aquest sentit s'estima convenient la retirada dels elements constructius de l'antic convent de Mercedaris que es recolzen directament sobre els murs de l'estructura a conservar.
- Consolidació i Restauració dels elements per garantir la seva pervivència.
- Adequació de l'entorn immediat en previsió del seu manteniment.

9. Conclusions

La declaració d'aquest molí de roda vertical com a Bé Cultural d'Interès Local es justifica per quatre premisses:

*En primer lloc es tracta d'un exemple únic a la ciutat i el segon conservat de tota Catalunya. L'altre està situat a Miravet dintre del riu Ebre. S'han fet diversos treballs de neteja, però la seva ubicació dins del la llera dificulta molt la seva investigació.

*A més a més aquest es l'únic que s'ha pogut excavar amb metodologia arqueològica, el que va possibilitar de fer una datació, en base al material moble recuperat, que el reconeix com d'època andalusina.

* La tercera premissa és la seva conservació, ja que s'ha recuperat tota la planta de l'edifici i a més a més altres elements que formaven part d'aquesta infraestructura com son la sèquia/canal que reconduïa l'aigua i la bassa de contenció. Es a dir, tenim tot el conjunt funcional.

*Per últim, cal destacar la seva ubicació com a testimoni sobreviscut de la dinàmica fluvial d'aquesta part de la ciutat i el canvi progressiu del curs del riu Segre en el darrer mil·lenni, empès per la dinàmica urbanística de la ciutat.

Aquest informe ha estat elaborat per una tècnica en patrimoni d'acord amb allò que estableix l'article 17.2 de la llei 9/1993 de 30 de setembre del Patrimoni Cultural Català.

L'òrgan competent per l'aprovació d'aquest expedient és el Ple de l'Ajuntament.

En cas d'aprovació, l'acord ha d'ésser comunicat al Departament de Cultura, perquè faci la inscripció en el Catàleg del Patrimoni Cultural Català.

A partir de la seva aprovació, serà l'ajuntament l'organisme competent en autoritzar, condicionar o denegar als titulars del bé les obres que afectin l'esmentat bé d'acord amb els valors culturals i els criteris de conservació descrits en el present expedient, que seran d'obligat compliment.

10. Informació complementària

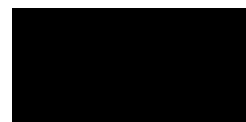
Bibliografia:

GIL, I. I MORÁN, M. (2018) Un molí andalusí a l'Areny del Segre. a *Actes del VI congrés d'arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya*. Lleida, del 29 de novembre al 2 de desembre de 2018. (en premsa)

MORÁN, M. (2005A). Memòria de la excavació arqueològica a l'Av, Blondel 94 / carrer sant Antoni 33 (Gener a Maig de 2002) (inèdit)

MORÁN, M. (2005B). «Un possible molí als afores de la Lleyda de la conquesta». *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 15. p. 367-371.

Fitxa del Catàleg de Bens a protegir de Lleida:

MOLÍ HIDRÀULIC DE L'AVINGUDA BLONDEL, 94

048.BARP

LOCALITZACIÓ

Indret Centre Històric
Adreça/es Avinguda de Blondel, 94
Coordenades UTM x = 301.883
y = 4.609.400

Codi INE 120 760

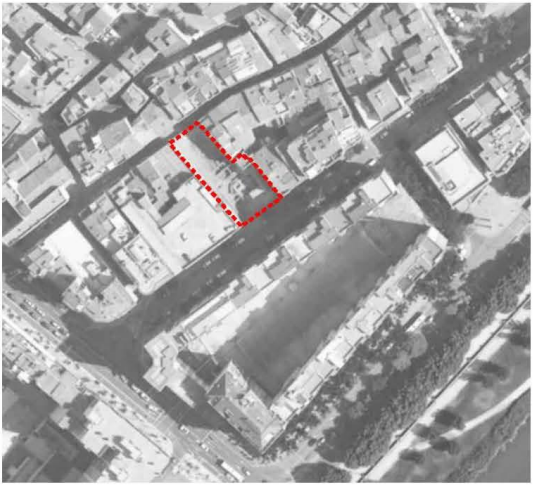
Localització

Vista aèria del conjunt

CATALOGACIÓ

Típus de bé Patrimoni arqueològic-paleontològic
Categoria BCIL
Classificació Restes arqueològiques
Reg. Catàleg 048.BARP
Reg. Gencat. -
Nivell prot. Integral
Altres prot.

Llegenda:

Delimitació bé Entorn de protecció propi
Contorn de protecció Entorn de protecció d'altres elements

MOLÍ HIDRÀULIC DE L'AVINGUDA BLONDEL, 94

048.BARP

DESCRIPCIÓ DEL BÉ

<i>Tipus</i>	Lloc o centre de producció i explotació
<i>Cronologia</i>	Segle XII
<i>Context</i>	Situat al número 94 de l'Avinguda Blondel de Lleida al solar on fins a finals del segle XX restava l'edifici de l'antic convent dels Mercedaris. Es va documentar per primer cop durant els sondejos arqueològics realitzats fora muralla l'any 2002 i excavat en extensió l'any 2017. Es tracta d'un solar de propietat privada, en espera de la seva reedificació i de la resolució sobre el tractament de les restes, per tant per accedir-hi s'ha de sol·licitar a la propietat.
<i>Elements</i>	Les restes corresponen a la planta sencera d'un molí hidràulic de roda vertical. Un tipus de molí que es troba a la llera de rius amb molt cabal i una presència regular d'aigua durant tot l'any. També s'inclou part del paviment de la bassa de retenció d'aigua i un canal paral·lel a la façana sud del molí on es situava la roda vertical. Només coneixem un exemple conservat a Catalunya concretament dins del riu Ebre al municipi de Miravet. Es tracta d'una edificació de planta trapezoidal i tipologia inusual que es defineix per la presència de dos tallamars enfrontats no massissats un encarat al corrent del riu i l'altre a la banda contrària. La superfície interior ocupa al voltant dels 50 m². Les solides parets d'aquesta construcció estan fetes amb una doble filada de blocs de pedra sorrenca sense escairar, lligats amb abundant morter de calç i graves que s'endinsa en el terreny traspasant els tres metres d'alçada de parament conservat. Entre les estructures documentades al seu interior destaquen les restes d'un paviment de lloses, que ens pot indicar la cota del nivell d'ús d'aquesta part inferior del molí Paral·lel a la paret sud-est del molí transcorre un canal amb les parets fetes de blocs de pedra i la base amb grans lloses. El canal té una amplada de 1,20 m. i una fondària de 0,80 m. i aprofita la façana del propi molí com part de la paret interior. La part inicial del canal presenta un pendent que indica la zona on es situaria la roda vertical que accionava els engranatges. La datació s'obté a partir del context i la identificació de les estructures posteriors, concretament habitatges datats al segle XIII a la vegada amortitzats per la muralla que envoltava la ciutat al segle XIV-XV. D'altra banda, l'expansió i ús de les rodes vitrubianes normalment s'adjudica a les poblacions andalusines. En un context històric tan proper al escenari de conquesta és possible atribuir la seva construcció en un moment andalusí de finals del segle XI primera meitat del XII, amb una perduració fins inicis del segle XIII. A la documentació de l'època trobem mencions de molins més enllà de la porta de Gardeny, és a dir de la sortida oest a la muralla andalusina que situem al encreuament entre l'actual carrer Cavallers i el carrer Major, tot just a la segona meitat del segle XII.
<i>Ús actual</i>	Zona comercial
<i>Ús original/altres</i>	Molí
<i>Estat conservació</i>	Regular
<i>Contorn de protecció</i>	--

Juliol 2025

MOLÍ HIDRÀULIC DE L'AVINGUDA BLONDEL, 94

048.BARP

ÀMBITS DE PROTECCIÓ I OBJECTE

Elements Murs corresponents a l'edifici i restes del paviment de la bassa de contenció i del canal per on es reconduïa l'aigua.

REGULACIÓ DE LES INTERVENCIONS

Típus d'intervenció Consolidació, restauració i adequació

Reg. intervencions Les que estableix el Decret 78/2002, de 5 de març, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic, publicat al DOGC núm. 3594 amb data 13 de març de 2002. Cal finalitzar l'excavació en el moment de dur a terme el projecte de construcció, per la dificultat d'accés a les mitgeres.

Usos permesos Segons el planejament general vigent i el planejament derivat que el desenvolupa.

Usos prohibits Tots els altres.

Contorn protecció Determinat per les disposicions recollides als articles 30 a 33 del Decret 78/2002 de 5 de març al Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic, que contemplen la consolidació, reblliment, trasllat o salvació dels valors culturals.

INFORMACIÓ COMPLEMENTÀRIA

Bibliografia Gil, I. i Morán, M. (2017) Memòria de l'excavació arqueològica a l'avinguda de Blondel, 94 de Lleida. (inèdita)

Morán, M. (2005a). Memòria de la excavació arqueològica a l'Av, Blondel 94 / carrer sant Antoni 33 (Gener a Maig de 2002) (inèdit).

Morán, M. (2005b). «Un possible molí als afores de la Lleyda de la conquesta». Revista d'Arqueologia de Ponent, 15. p. 367-371.

IMATGES COMPLEMENTÀRIES

Detall del tram de canal

Juliol 2025

MOLÍ HIDRÀULIC DE L'AVINGUDA BLONDEL, 94

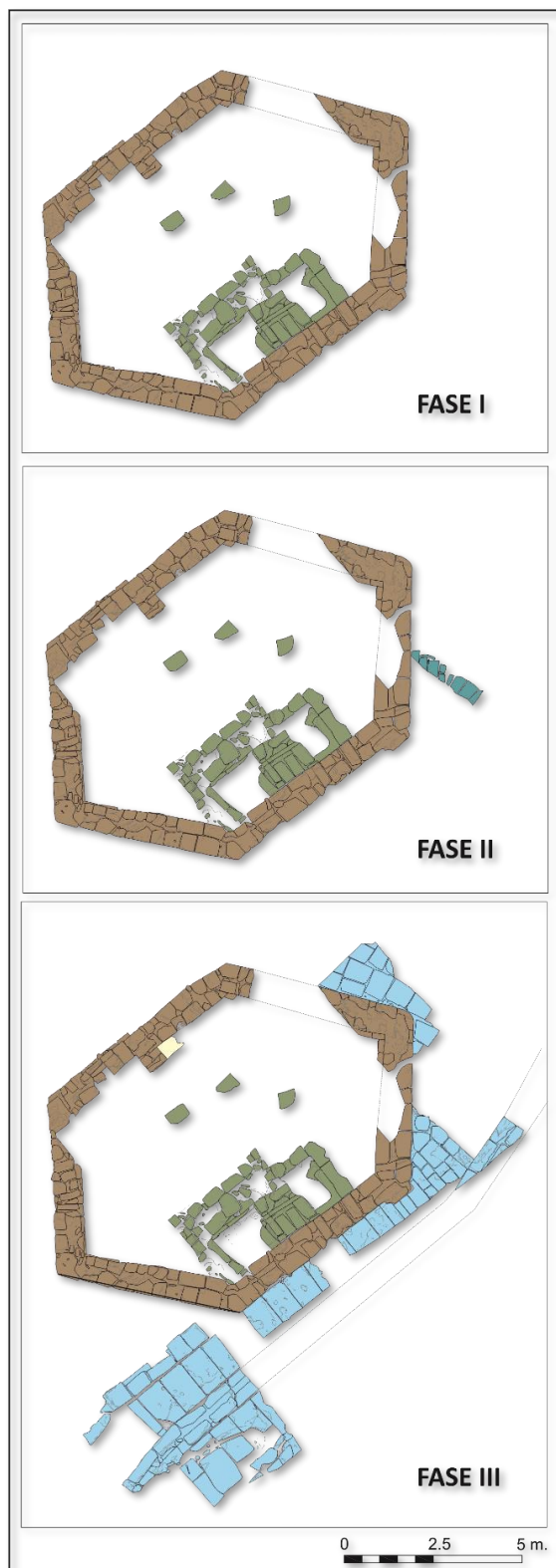
048.BARP

Alçat extern del tallamar occidental

Juliol 2025

Annex gràfic.

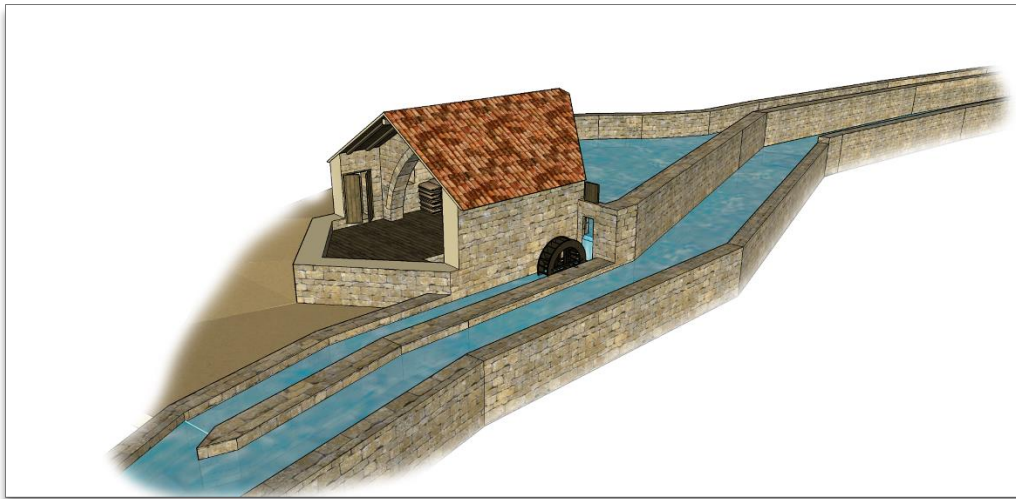

Canal/sèquia de desguàs

← Fases de funcionament
del molí des del segle XI al XIII

Vista del tallamar per la banda posterior.

Reconstrucció hipotètica del funcionament del molí, vist des del sud

Vista de la muralla feudal (esquerra imatge) i el molí fora del recinte encerclat.

Un possible molí als afores de la *Lleyda* de la conquesta

El Segre, riu que subratlla la ciutat al seu pas, ha estat des de sempre una font de beneficis per a la ciutat, i al mateix temps part de la seva ruïna quan les aigües enfurismades tornaven a reprendre el seu antic camí, emportant-se tot allò que se li posava al davant.

La domesticació d'aquest riu ha estat una de les tasques recurrents dels habitants de la ciutat. Un exemple d'aquesta domesticació realitzada ja des d'antic és la creació de canals, derivacions i basses, per tal d'aprofitar-lo per a la realització de recs o la transformació del corrent en força energètica.

És aquest darrer punt el que ara ens interessa. L'activitat arqueològica duta a terme a la ciutat, descobreix de tant en tant restes fora de l'habitual ja que majoritàriament es duen a terme en zones on abans se situaven els habitatges. De vegades aquestes

zones conserven restes d'èpoques anteriors a aquest establiment i donen com a resultat la troballa que avui presentem.

Breu descripció del desenvolupament urbà a la zona

L'excavació realitzada al núm. 94 de l'avinguda de Blondel se situa al conegut com Barri Nou de Sant Antoni. Aquest barri, creat a les darreries del segle XIII, és fruit del creixement de la ciutat en els segles centrals de l'edat mitjana, mercès, sobretot, a la seva puixança comercial i artesana.

A la imatge podem apreciar la situació del molí en referència amb el tancament andalusí i que continua en ple funcionament al segle XII.

Aquesta extensió urbanística es rebel·la aquí amb la construcció de dos habitatges dividits per l'existència d'un carrer i separats del riu per un mur/façana que lliga a nivell de fonaments les dos cases. Posteriorment, al segle XV, aquest primer tancament es amortitzat per una muralla de proporcions ja més respectables i que tancarà el barri fins arribar a la que serà la torre de Sant Antoni a la confluència entre l'actual avinguda Blondel i la plaça d'Espanya.

Entre els segles XVI i XVII, sembla haver-hi un progressiu abandonament de les zones properes a la muralla que molt probablement respon a una

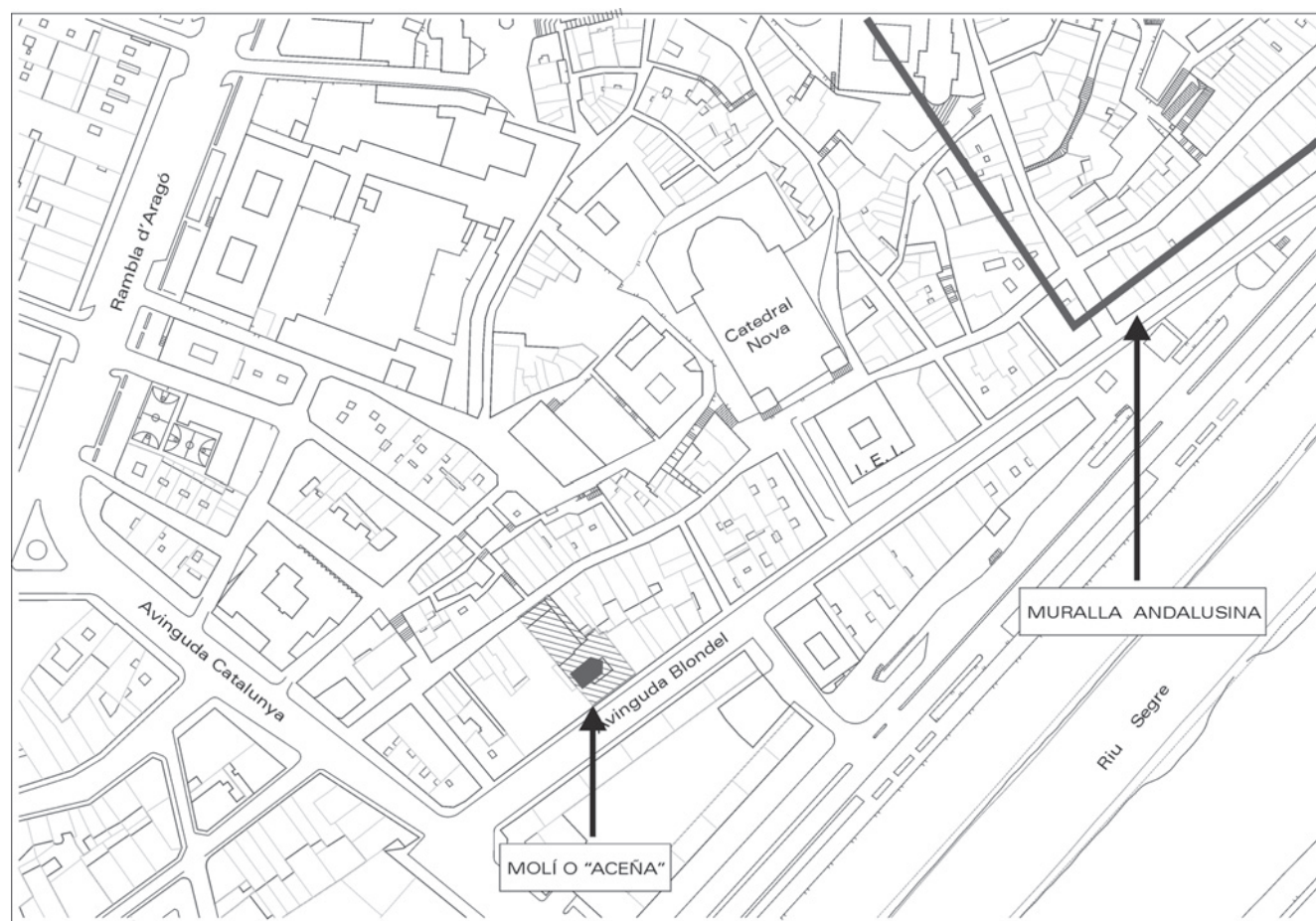

Fig. 1. A la imatge podem apreciar la situació del molí en referència amb el tancament andalusí que continua funcionant al segle XII.

progressiva davallada tant econòmica com social i que es tradueix a altres zones de la ciutat amb la necessitat de reduir el perímetre murallat. En aquest cas concret, l'abandonament converteix en horts el que abans havien estat habitatges, i continuarà de la mateixa manera fins que al darrer terç del segle XVIII s'instal·la el convent de la Mercè, traslladat des de la seva anterior seu a la plaça de l'Almudí Vell a causa de l'emplaçament de la Nova Catedral al solar que ocupaven aquests frares redemptors de captius.

El motiu d'aquest article, però, se situa en una fase anterior a aquesta breu explicació, concretament quan els límits de la ciutat estaven ben marcats per la línia de muralla andalusina, que resta conservada al núm. 54 del carrer Blondel.

Els molins de la Lleyda medieval

A les fonts escrites que conservem de la ciutat, hi ha una sèrie de referències als molins que jalonen el riu al llarg del seu recorregut així com dels seus afluents. Bàsicament es tracta de documents que parlen de l'arranjament de sèquies, d'aprofitament de les aigües, la seva restricció a l'estiu o la reforma d'aquestes estructures. La situació o localització exacta d'alguna d'aquestes estructures resulta molt problemàtica, fins i tot en intentar lligar-la amb les sèquies amb què es relacionen.

De les sèquies la més antiga citada és la d'Alcarràs, a la qual freqüentment se li ha atribuït un origen romà, encara per demostrar. Aquesta solcaria de forma paral·lela el marge dret del riu resseguint les corbes de nivell. Relacionats amb aquesta i, per tant, subsidiaris de les seves aigües, ens trobem els molins serradors que els templers i la casa de Montcada posseïren entre el pont major i el portal de la fusteria (actual carrer Alcalde Mestre), també anomenats molins de Gardeny. Se citen gran quantitat de sèquies com la de Torres que de forma paral·lela a l'anterior, discorre per la riba esquerra del Segre fins arribar a Torres de Segre. Altres mencionades són la de Fontanet i Vallcalent, a més d'altres lligades a rieres o rierols com la de la Femosa a l'est, Picabaix al nord, Noguerola al costat de la muralla nord de la ciutat o els directament relacionats amb els molins com la de Cervià, o Antoni de Casa Gualda. Tots aquests molins parteixen del segle XII i continuen apareixent a la documentació en èpoques posteriors.

Les citacions més abundants que hem pogut consultar són dels segles XIV i XV en el *Llibre dels Concells* (AML) entre 1340 i 1431, i és que els molins es reparen i perllonguen la seva vida fins èpoques molt avançades. Ho vam poder comprovar a l'excavació del carrer Anselm Clavé núm. 18 en què un molí d'origen medieval, probablement un dels que es mencionen com dels hospitalers, és ocupat intermitentment fins al segle XX així com el molí de Sant Anastasi, alimentat per la sèquia de Fontanet i actual seu del Museu de l'Aigua.

Les activitats que es duen a terme als molins, siguin fariners, d'oli, serradors o drapaires, continuaran essent necessàries per a la ciutat fins època contemporània i la presència esdevindrà sempre lligada fins un darrer moment a l'existència de corrents fluvials.

El molí hidràulic de l'avinguda Blondel

A les excavacions que vam dur a terme l'any 2002 en un solar de l'esmentada avinguda vam fer una troballa que no esperàvem. I és que davant del tancament de la ciutat, la seva muralla, aparegueren restes constructives que ens parlaven d'un establiment anterior a aquesta.

Aquest establiment datable pels volts de mitjan segle XII, no ens aclareix la seva filiació cronològica ja que els materials recuperats de vegades semblen més propers amb el món Andalusí que amb el cristià posterior.

Cal dir, d'altra banda, que aquesta estructura no s'ha acabat d'excavar i restaria una nova campanya que ens permetés documentar completament la planta que se'n conserva, la qual cosa no descartem atesa la profunditat dels fonaments de la mateixa (quatre metres per sota del nivell actual).

L'edificació localitzada es caracteritza per tenir un lateral apuntat en forma de proa de vaixell que exerceix una funció de tallamar dividint la força de l'aigua que arriba conduïda possiblement a través d'una sèquia o represa en el riu. Aquesta represa o conducció que amb orientació diferent a la del tallamar apareix a la dreta de la següent imatge, conduïria les aigües vers el rodet motriu.

Per a nosaltres, el fet de trobar-se en aquesta localització dins del curs del riu i amb els trets morfològics que la caracteritzen, ens fan pensar en que es tracta d'un molí de roda vertical o "aceña". Tot i que segons Luis Martínez Lorenzo (MARTÍNEZ 1999) aquest terme no distingeix d'una forma clara uns molins d'uns altres, malgrat que sembla haver una coincidència en definir, sobretot, la seva situació dins o al costat de rius amb gran cabal i de caràcter continuat.

Cercant paral·lels propers, trobem un molí de roda vertical a Velilla de Ebro (LORENTE 2000), mentre que la planta més explícita la trobem a Zamora a la localitat de Bretó.

A la ciutat, Flocel Sabaté menciona l'existència segons la documentació d'un molí de roda vertical, "Molendino rodero de Mir de Renyer" (SABATÉ 2003, 335).

No cal explicar aquí la importància que adquireixen els molins com a força econòmica a l'edat mitjana, i la seva multiplicació al voltant dels cursos de riu més o menys abundants.

En aquests molins no només es transformarà el blat en farina sinó que n'hi ha que són serradors i drapaires. La indústria dels pel·leters en aquest moment és amb molta diferència la més important de la Lleida de l'alta edat mitjana i contribueix en molt a la gran embranzida que experimenta la ciutat (SABATÉ 2003, 338), però l'activitat tèxtil anirà prenent protagonisme a partir del segle XIII.

Tal com hem dit al començament de l'apartat, desconexim la totalitat de la planta ja que l'excavació fora del recinte emmurallat no entrava als primers plantejaments, només el just per poder documentar l'alçat extern de la muralla. La localització d'un lateral de l'estructura avui protagonista de l'article propicià

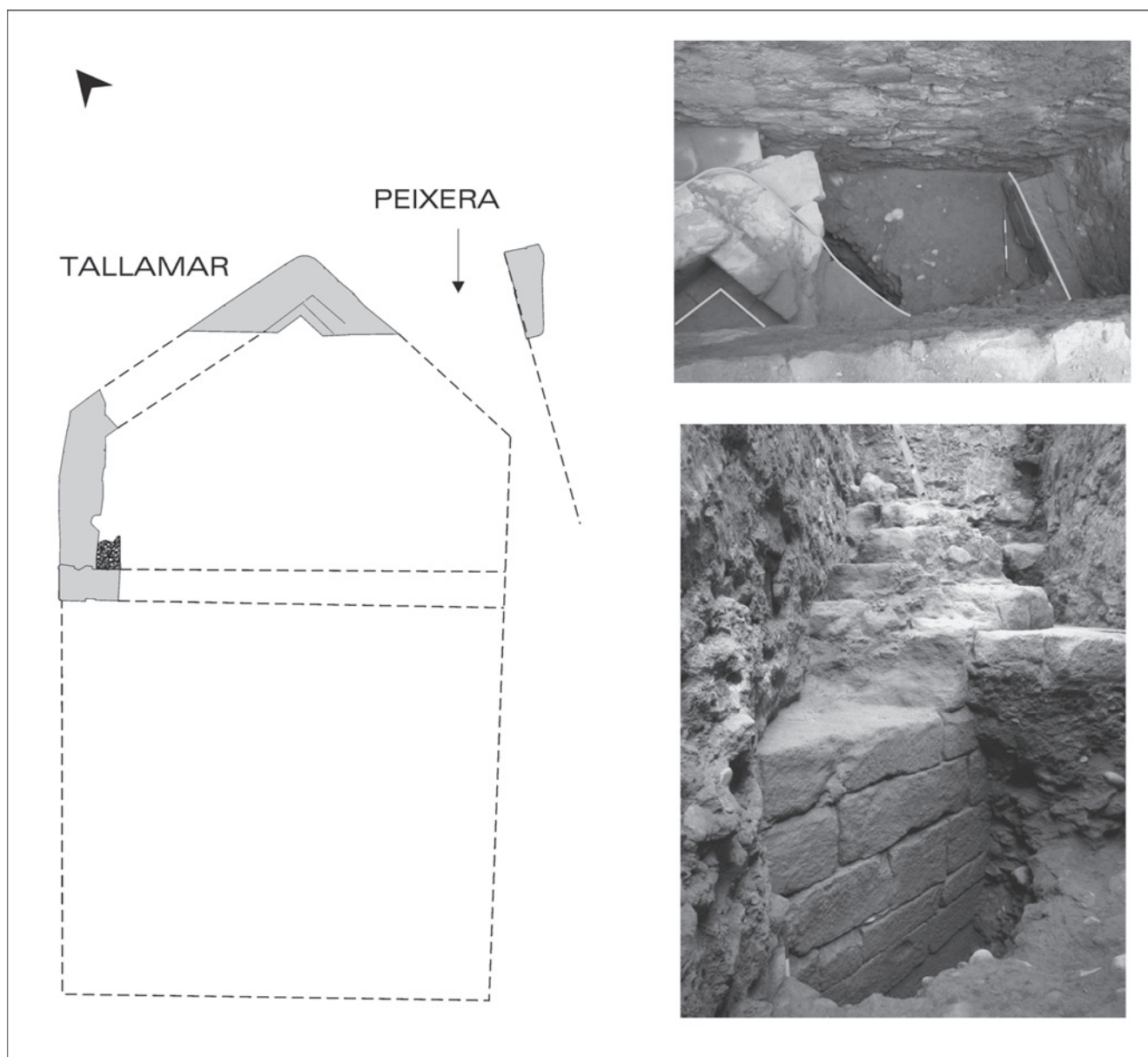

Fig. 2. A l'esquerra tenim la planta restituïda de part del molí amb el tallamar. A la dreta, detall del tallamar i el muret que dirigiria l'aigua vers la roda vertical. A sota, detall de l'alçat del tallamar.

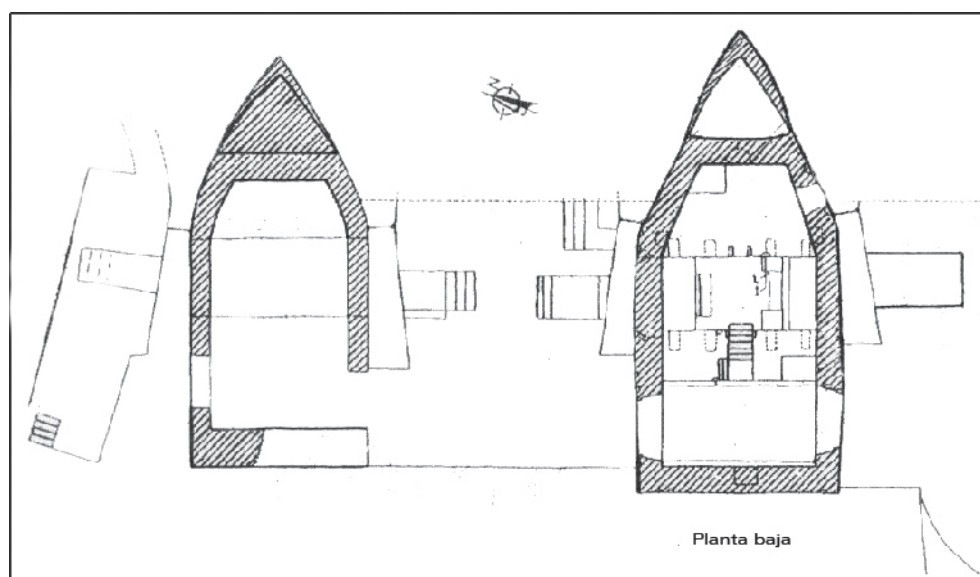

Fig. 3. Reproducció de la planta del molí de Bretó a Zamora. PEDRERO 2001.

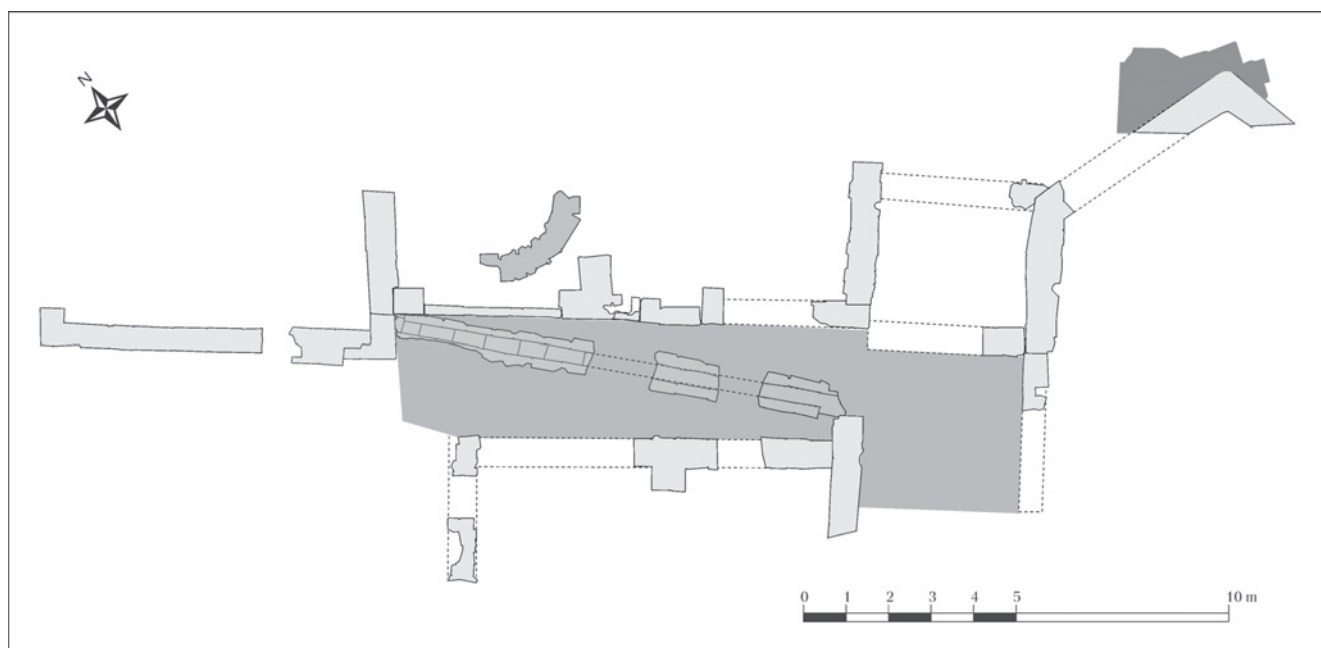

Fig. 4. Reproducció de la planta a la tercera fase, en què el molí s'amortitza construint habitatges adossats al parament exterior.

la realització d'una cata per tal de comprovar la seva continuïtat. Els resultats són els que aquí exposem, però sempre en espera d'una intervenció que pugui completar la planta de l'estructura. A la zona intervinguda, no sempre s'arribà als estrats fundacionals ja que l'espai per excavar era reduït i cada vegada més humit. Els materials ceràmics, representats per olles de cocció reductora, gerres i safes oxidades, escadussers, de filiació no gaire clara, no ens han pogut aportar el moment precís de la seva construcció, que abasta doncs, la totalitat del segle XII.

Desconeixem l'autèntica organització interna, i el nombre de rodes hidràuliques que posseiria, només vam documentar una petita part de pavimentació feta amb calç i còdols que formaria part potser de la zona on se situen les moles. Segons hem pogut veure, aquests edificis acostumen a tenir dos plantes; la baixa, a la què ens referim ara, és on es realitza la mòlta del gra, i la de dalt de vegades fa funcions de magatzem o també d'habitatge.

La vida d'aquesta estructura resulta efímera, i així ho demostra la realització de canvis estructurals com la construcció d'un mur adossat a la façana nord, o l'obertura d'una porta en aquest mateix indret, quan hauria estat molt poc indicat en un moment de funcionament del molí. Aquests canvis els datem cap a mitjan segle XIII, coincidint amb la progressiva urbanització de la zona.

Però per què deixa de funcionar el molí? La resposta que se'ns acut és la més simple i alhora efectiva; la manca d'aigua. Potser un canvi en el curs del riu o una època de sequera que faci minvar el nivell de les aigües. Tots aquests factors i potser algun altre que ara per ara se'ns escapa, podrien explicar la manca d'aigua, tan important per a una estructura com aquesta que aprofita l'aigua directament del riu i no a partir de canals o repeses com els molins de rodet horitzontal.

Com hem comentat al paràgraf anterior, l'urbanisme que s'estableix en aquesta zona a partir del segle XIII, necessita una zona lliure d'aigua i sanejada per al correcte establiment humà i, per tant, aquesta ocupació de part de les estructures del molí al segle XIV només s'explica en aquest sentit, és a dir, amb un canvi de funcionalitat de l'estructura, que a partir d'ara comptarà amb un paviment de lloses, més propi d'un pati, a la part exterior del tallamar.

La realització d'una nova intervenció se'ns fa necessària per poder corroborar la correcta identificació de l'estructura i conèixer la seva planta de forma més acurada així com tots els elements que l'envoltaven en la seva funcionalitat.

Marta Morán Álvarez

Secció d'Arqueologia de l'Ajuntament de Lleida

Bibliografia

LORENTE 2000

M. Lorente Algora, *Inventario, Catalogación, Análisis y Estudio del Patrimonio Hidráulico Protoindustrial de la Ribera del Ebro en la Provincia de Zaragoza*. Ediciones electrónicas del Servicio de Patrimonio Etnológico, Lingüístico y Musical. Diputación General de Aragón.

LLADONOSA 1974

J. Lladonosa, *Història de Lleida*. Volum I. Lleida, 1974.

MARTÍNEZ 1999

L. Martínez Lorenzo, "Deslizamientos semánticos de la palabra "aceña"", *II Jornades de Molinologia*.

Molinologia 1998
Actes de les II Jornades de Molinologia, Terrassa-La
Pobla de Cérvoles 1998.

MORÁN 2005
M. Morán, *Int. 146. Memòria de l'excavació arqueològica*.
Inèdit.

PEDRERO 2001
J Pedrero Alonso, *Los molinos de la Provincia de
Zamora*.

SABATÉ 2003
F. Sabaté, *Història de Lleida*, vol. 2. *Alta edat mitjana*.
Pagès Editors, Lleida

Intervencions arqueològiques i paleontològiques a Lleida durant l'any 2004

La *Revista d'Arqueologia de Ponent* presenta, continuant amb el que es ve realitzant des del seu exemplar de 1995, un breu resum de les intervencions arqueològiques i paleontològiques dutes a terme a la província de Lleida l'any 2004. Per poder realitzar-ho han estat requerides les dades als Serveis Territorials de Lleida del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, al Servei d'Arqueologia de l'Ajuntament de Lleida i al Servei d'Arqueologia de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, els quals un any més ens les han aportat de manera amable i diligent.¹

La nostra tasca s'ha limitat, doncs, a registrar les intervencions i classificar-les de manera similar a com s'ha anat fent any rere any amb la intenció de mantenir una certa uniformitat i coherència amb els anys anteriors. A partir de la informació recollida només s'ha fet una simple descripció quantitativa sobre els tipus d'intervencions, les comarques on van ser realitzades i els períodes afectats.

Som conscients que aquestes dades que es presenten només mostren indicadors quantitius, i potser discutibles en la seva representativitat, de la realitat de l'activitat arqueològica a les terres de Lleida. Les anàlisis de major profunditat i que puguin entrar en una descripció més qualitativa tant de les intervencions com dels seus resultats, depassen els objectius d'aquest text, que pretén ser merament informatiu.

Les intervencions arqueològiques i paleontològiques de l'any 2004

L'any 2004 es dugueren a terme un total de 118 actuacions arqueològiques, segons es desprén de la *Memòria d'actuacions arqueològiques de l'any 2004* a l'àmbit dels Serveis Territorials de Lleida del Departament de Cultura de la Generalitat, i de les informacions aportades pel Servei d'Arqueologia de l'Ajuntament de Lleida i del Servei d'Arqueologia de l'Institut d'Estudis Ilerdencs.

Sobre el total de 118 actuacions un 61,02% poden ser considerades d'urgència: excavacions d'urgència i preventives (27,12% sobre el total d'actuacions),² les intervencions d'avaluació de risc (prospeccions i sondejos que representen el 20,34%) i les de con-

1. Cal agrair el gest als responsables dels respectius serveis: Josep Gallart, Anna Oliver i Joan Ramon González, i fer-lo extensiu als seus col·laboradors.

2. D'ara endavant s'entendrà que tots els percentatges són sobre el total de actuacions si no s'indica el contrari.